

Сосновська О. О., Деденко Л. В.

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ЦИКЛІЧНОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ

У статті визначено, що циклічність є характерною ознакою функціонування сучасної економіки. Економічні цикли слід досліджувати на прикладі регіонів, галузей, окремих підприємств та країни. Розглядаючи стійке функціонування підприємства в умовах циклічності слід враховувати життєвий цикл кожного з елементів економічної системи. Доведено, що належний рівень економічної безпеки підприємства є необхідним фактором забезпечення його стійкого функціонування в умовах циклічних проявів економіки. Вивчення характерних особливостей щодо впливу фаз економічних циклів на ефективність діяльності підприємств є важливим завданням для досягнення цільових орієнтирів в умовах невизначеної економічної динаміки.

Ключові слова: циклічний розвиток економіки, макрорівень, мезорівень, мікрорівень, ВВП, інноваційна стратегія, стійкість, економічна безпека.

Сосновская О. А., Деденко Л. В.

ОСОБЕННОСТИ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ ПРЕДПРИЯТИЙ В УСЛОВИЯХ ЦИКЛИЧНОГО РАЗВИТИЯ ЭКОНОМИКИ

В статье определено, что цикличность является характерным признаком функционирования современной экономики. Экономические циклы следует исследовать на примере регионов, отраслей, отдельных предприятий и страны. Рассматривая устойчивое функционирование предприятия в условиях цикличности, следует учитывать жизненный цикл каждого из элементов экономической системы. Доказано, что обеспечение экономической безопасности предприятия является необходимым фактором его устойчивого функционирования в условиях циклических проявлений

экономики. Изучение характерных особенностей влияния фаз экономических циклов на эффективность деятельности предприятий является важной задачей для достижения поставленных целей в условиях неопределенной экономической динамики.

Ключевые слова: циклическое развитие экономики, макроуровень, мезоуровень, микроуровень, ВВП, инновационная стратегия, устойчивость, экономическая безопасность.

Sosnovska O.O., Dedenko L.V.

FEATURES OF THE FUNCTIONING OF ENTERPRISES IN THE CONDITIONS OF CYCLIC DEVELOPMENT OF THE ECONOMY

The article states that cyclical development is a characteristic feature of the functioning of the modern economy. Economic cycles should be studied on the example of regions, industries, individual enterprises and countries. Considering the stable operation of the enterprise in cyclical conditions, one should take into account the life cycle of each of the elements of the economic system. It is proved that the proper level of economic security of an enterprise is a necessary factor in ensuring its stable functioning in the conditions of cyclical manifestations of the economy. The study of the specific features of the impact of the phases of economic cycles on the efficiency of the enterprises is an important task for achieving the target benchmarks in conditions of uncertain economic dynamics.

Keywords: cyclical development of the economy, macro level, meso level, micro level, GDP, innovation strategy, stability, economic security.

Постановка проблеми. Економічні процеси та явища сучасного бізнес-середовища, які характеризуються нерівномірними в часі періодичними впливами, визначають стан та умови функціонування будь-якого підприємства. З огляду на це, підприємство в умовах невизначеності, мінливості, складності та постійних змін має приймати складні управлінські рішення та використовувати нові креативні ідеї. Отже, актуальність

сьогодення вимагає від підприємств відповідальності за результати та ефективність своєї діяльності для забезпечення конкурентоздатних та стійких параметрів функціонування. За даних умов першочерговим завданням підприємства є аналіз стану зовнішнього середовища та розробка заходів реагування на його позитивні та негативні тенденції.

Зовнішнє середовище впливає на діяльність підприємства через поодинокий або мультиплікативний вплив низки чинників, що мають різну природу за характером впливу, передбачуваністю, характером реакції підприємства, наслідками впливу, рівнем контрольованості.

При цьому значний вплив на функціонування підприємства має чинник циклічності економічного розвитку та його елементи – товару, самого підприємства, галузі, регіону й національної економіки. Циклічні коливання економіки привертають значну увагу теоретиків та практиків і є актуальною проблемою в умовах мінливого та постійно змінного середовища. У цьому зв'язку дослідження впливу циклічного розвитку економіки на діяльність сучасних підприємств є важливим науково-практичним завданням, вирішення якого в умовах сучасних економічних реакцій набуває безумовної актуальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам дослідження причин та наслідків економічних циклів присвячена значна кількість фундаментальних робіт вітчизняних і зарубіжних вчених, таких як О. Богданов, Т. Веблен, К. Жугляр, Дж. Кейнс, Дж. Кітчин, Н. Кондратьєв, С. Кузнець, К. Маркс, А. Маршал, П. Самуельсон, С. Сісмонді, Я. Тінберген, М. Туган-Барановський, І. Фішер, Р. Фріш, Ф. Хайєк, Е. Хансен, Й. Шумпетер та інші. Однак, незважаючи на наявність значної кількості наукових розвідок, сучасний рівень дослідженості даної проблеми є недостатнім. До питань, які потребують подальшого наукового пошуку, належить вивчення причин, наслідків циклічного розвитку економіки на макро-, мезо- та макрорівнях. Вирішення окресленого кола питань потребує

більш комплексного підходу вивчення проявів циклічних коливань на різних рівнях економіки.

Метою статті є вивчення тенденцій функціонування підприємства в умовах впливу чинника циклічності розвитку економіки для виявлення особливостей та ризиків, що виникають на фазах економічного циклу.

Виклад основного матеріалу. Будь-яка соціально-економічна система проходить закономірність у розвитку етапів, що носять циклічний характер. Циклічністю можна вважати сукупність взаємопов'язаних явищ, процесів, робіт, що утворюють закономірне коло подій розвитку протягом певного проміжку часу. Особливостями функціонування сучасного ринкового світу є циклічність розвитку економіки. Своєчасне вивчення сутності проявів економічних циклів на різних рівнях функціонування дозволяє зменшувати їх негативні наслідки та підвищувати ефективність економічного розвитку.

Циклічні коливання проявляються внаслідок дій факторів випадкової природи і являють собою реакцію економічної системи на внутрішні та зовнішні умови. Характеризуючи циклічні коливання, варто систематизувати їх за принципом довжини хвиль та причинами виникнення, що впливають на формування кон'юнктури (табл. 1).

Таблиця 1

Типи та чинники виникнення циклічних коливань економіки

Тип та тривалість циклу в сучасних реаліях		Причини виникнення	Зміни, зрушення і трансформації в рамках економічних циклів
Коротко-строкові	Цикли Кітчина (цикли запасів, фінансові цикли) 3-4 роки	Вплив асиметрії ринкової інформації, наявність часового лагу, з яким підприємства реагують на зміни економічної кон'юнктури	Зміни сукупного попиту; запасів, товарно-матеріальних цінностей; виробництва товарів, послуг; цін; прибутків і доходів; зайнятості

Продовження таблиці 1

Середньострокові цикли	Цикли Жюгляра (бізнес-цикли, промислові цикли) 7-9 років	Надмірні інвестиції та вкладення капіталу в активні елементи основного капіталу, створення надлишкових виробничих потужностей, перевиробництво товарів	Зміни структури кредитно-фінансової системи інвестицій; основного капіталу; виробництва товарів, послуг; цін; сукупного попиту, пропозицій; зайнятості
	Середньострокові цикли Ритми Кузнеця (будівельні цикли, демографічні цикли) 1-18 років	Демографічні процеси, міграція, їх вплив на інфраструктуру ринку та зміни у секторі будівництва	Структурні зрушення доходів; виробництва товарів, послуг; демографічні; сукупного попиту, пропозиції; зайнятості; цін
Довгострокові	Цикл Кондратьєва (технологічні цикли) 45-55 років	Технічні та науково-технічні революції, зміни обсягів інвестування та темпів вибуття капіталу	Структурні зрушення та трансформації технологій; інвестицій; кредитно-фінансової системи; виробництва товарів, послуг

Джерело: узагальнено автором на основі [9], [10], [13]

Циклічність економічного розвитку – це безупинні коливання ринкової економіки, коли зростання виробництва змінюється спадом, підвищення ділової активності – її зменшенням, тобто спостерігаються періодичні підйоми та спади ринкової кон'юнктури. Періоди підвищення економічної активності переважно характеризуються екстенсивним розвитком, а періоди зниження активності – інтенсивним.

Економічна система ієрархічно складається з елементів, які є системою та підсистемою системи вищого рівня: від продукту (товару) до національної економіки (табл. 2).

Таблиця 2

Поділ циклічних коливань в економіці

Рівень	Сфера впливу	Цикли
Макроекономіка	Економічна система	Стадії життєвого циклу економіки
Мезоекономіка	Галузь, регіон	Стадії життєвого циклу продуктів, ринків, працівників компанії тощо
Мікроекономіка	Підприємство	Стадії життєвого циклу підприємства

Джерело: складено автором

Вплив різних несподіваних, випадкових шоків впливів на економіку спричиняє зміну основних макроекономічних параметрів, які, набуваючи відносної тимчасової тенденції, відхиляють економіку від її рівноважного стану. Водночас закономірності функціонування економіки (закони попиту і пропозиції, конкуренції тощо) з часом приведуть до стабілізації стану, самоочищення через кризу, становлення нової рівноваги [14].

Найбільший вплив циклічний розвиток економіки здійснює на діяльність підприємств, де основним показником результатів економічної діяльності є валовий внутрішній продукт, який характеризує сукупну ринкову вартість кінцевих товарів і послуг, вироблених підприємствами, організаціями та установами в поточному періоді на території країни. Для наглядного відображення проведемо аналіз циклічних складових основних показників розвитку економіки України за період 2012-2018 рр.

Аналізуючи представлені дані (рис.1, рис. 2), можна дійти висновку, що в умовах прояву циклічності спостерігається позитивна динаміка ВВП країни, що свідчить про зростання рівня інфляції та можливі процеси становлення та розвитку національної економіки. За оцінками Національного банку, українська економіка за 2018 р. зросла максимально за сім років – на 3,3%.

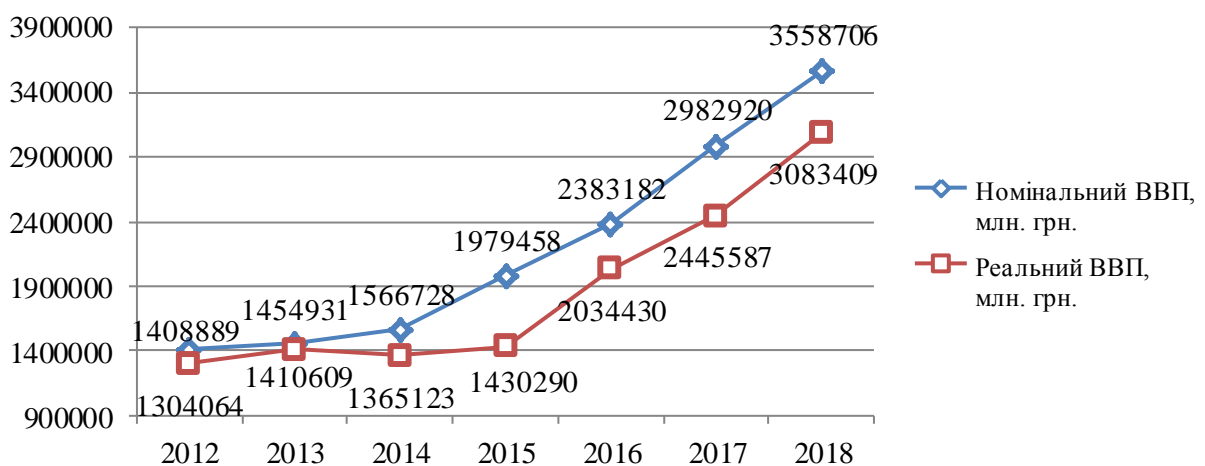

Рис. 1. ВВП України за період 2012-2018 рр.

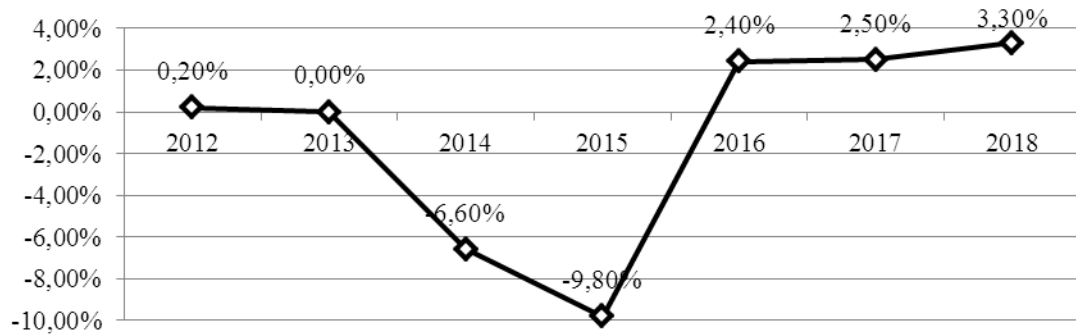

Рис. 2. Зміна обсягу ВВП України, у %

Слід зазначити, що згідно з різними оцінками та дослідженнями: високорозвинені країни мають близько 17% ВВП, країни з перехідною економікою – більше 20% ВВП, а країни, що розвиваються, – більше 40% ВВП. З цього можна констатувати, що в Україні показник ВВП за даними МВФ станом на 2018 р. становив 63,5% і свідчить про розвиток української економіки [8].

Загальновідомо, що розвиток підприємств є рушійною силою для розвитку економіки. Кожне підприємство прагне до ефективного функціонування. Однак більшість вітчизняних підприємств постійно стикається з низьким рівнем ефективності своєї діяльності і зайняті пошуком можливих шляхів її підвищення. Циклічність економічних процесів впливає на формування стійких умов розвитку підприємств і організацій, які змушені адаптуватися шляхом систематизації, оцінки та аналізу змін, що відбуваються під дією фактора циклічності. Ефективне функціонування підприємства є стратегічним планом його розвитку і являє собою концепцію дій, що зорієнтовані на підвищення ефективності, результативності, продуктивності функціонування діяльності у відповідності сучасним тенденціям.

Перебуваючи в циклічному середовищі, підприємство функціонує за власним внутрішнім циклом. Позичування в економічній системі передбачає визначення точки перетинання життєвого циклу підприємства, економіки та галузі (рис. 3). Точкою перетинання є уявлення про майбутній стан зовнішнього середовища, який необхідно враховувати в управлінні

підприємством для виділення чинників циклічності. Співставлення всіх систем надає певну інформацію для розробки різноманітних стратегій підприємства, участі у програмах і проектах, адже циклічність розвитку економіки відчутно впливає на діяльність підприємства й має бути врахована в усіх його планових розробках, які розраховані на перспективу [4].

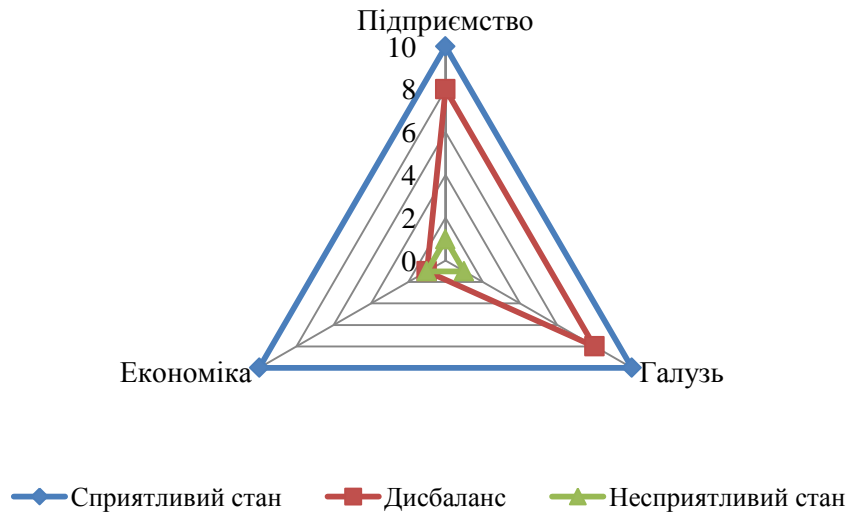

Рис. 3. Взаємозалежність циклічних коливань економічної системи

Будь-яка економічна система піддається змінам, які пов'язані з внутрішніми причинами та зовнішніми впливами. Ці зміни можуть стосуватися властивостей і характеристик її елементів і сукупностей елементів, з одного боку, а взаємодій між ними – з іншого. Функціонування підприємства в системі циклічних коливань може бути сприятливим або несприятливим для його діяльності за таких умов [4]:

1. Якщо діяльність систем знаходиться на одному найвищому рівні (баланс) – середовище для функціонування підприємства є сприятливим. За даних умов успішно розпочинати інвестиційні та інноваційні проекти, реорганізацію або реструктуризацію діяльності, проводити реінжиніринг бізнес-процесів.

2. Якщо один з елементів системи відхиляється від гармонійного стану (дисбаланс) – середовище для функціонування підприємства супроводжується проблемами майбутньої діяльності. За даних умов керівництво, маючи уявлення про перспективи, може уникнути або

пом'якшити вплив проблем на діяльність підприємства.

3. Якщо діяльність систем знаходиться на одному найнижчому рівні (криза) – середовище функціонування підприємства є несприятливим. За даних умов керівництво розробляє антикризові заходи управління діяльністю підприємства.

Чинники циклічного розвитку економіки поділяють на: циклічні – історичні умови розвитку, науково-технічний прогрес; нециклічні – відтворення суспільного капіталу та національного продукту, економічні, виробничі, політичні; інноваційні, зміни інтелектуальних ресурсів, зовнішньоекономічні, сезонні, соціальні, природні [3].

Кожен з економічних циклів унікальний, але водночас усім їм притаманні певні загальні риси. В українській економіці найбільш виражений середній цикл Кузнеця. Сучасна економічна теорія визначає дві фази: рецесія (криза, депресія); піднесення (пожвавлення, бум). При цьому вчені пропонують розділяти цикли на два періоди – спадний (падіння виробництва) і висхідний (зростання виробництва).

Підприємство, функціонуючи в умовах циклічності, має передбачати виникнення ризиків, характерних кожній фазі економічного циклу, які потребують швидкого реагування та адаптації (табл. 2).

Таблиця 2

Особливості впливу фаз циклічного розвитку економіки країни на підприємство

Фаза	Особливості фази		Ризики підприємства
	Економіка країни	Підприємство	
Пік (вершина)	<ul style="list-style-type: none"> – досягнення макроекономічними показниками максимального значення; – економіка досягає потенційного обсягу ВВП; – зростання рівня інфляції; – активний інвестиційний процес; – стрімке зростання курсів акцій та інших цінних паперів, процентних ставок, цін; – значне зростання ділової активності; 	<ul style="list-style-type: none"> – стрімке збільшення прибутків виробників; – високі темпи розвитку; – підвищення рівня конкуренції в галузі; – зростання фінансово-економічних показників за умов прискореного приросту; – функціонування підприємства на максимальному рівні виробничих потужностей; – масове оновлення і 	Зона граничного комфорту / допустимий рівень ризику

	<ul style="list-style-type: none"> – активізація комерційної діяльності, прискорення обігу капіталу; – скорочення безробіття до мінімуму (повна зайнятість) при одночасному істотному зростанні заробітної плати; – збільшення попиту на капітальні й споживчі блага, доходи та прибутки; – різке зростання попиту на продукцію галузей, що визначають тенденції в розвитку НТП; – значне зростання попиту на сировинні ресурси при підвищенні цін на них; – напруженість банківських балансів, збільшення товарних запасів; – створення нових галузей виробництва та ринків; – розвиток кредитно-фінансових операцій, спекулятивні біржові ігри; – нарощування обсягів національного виробництва. 	<ul style="list-style-type: none"> розширення основного капіталу; – будівництва нових підприємств; – збільшення інновацій; – зміна направленості інновацій; – інтенсивне інвестування; – висока прибутковість інвестицій; – модернізація старих виробничих потужностей і створення та використання нових; – створення нових товарів та робочих місць; – перехід на нові сегменти ринку. 	
Спад (криза)	<ul style="list-style-type: none"> – порушення макроекономічної рівноваги; – зменшення інвестиції в економіку; – вичерпання потенціалу відповідного технологічного укладу; – крах грошово-кредитних зв'язків: наростання системи взаємних неплатежів; кредитна напруга, збільшення норми позичкового відсотка; нестача грошової маси, високі темпи інфляції; масове знецінення капіталу; – курси цінних паперів падають, настає хвиля банкрутств і масового закриття підприємств; – порушенням макроекономічної рівноваги, розбалансування взаємодіючих структур; – руйнування грошово-кредитних зв'язків; – наростання системи взаємних неплатежів; – підвищення норми позичкового відсотка внаслідок зростання попиту на позичковий капітал і скорочення його пропозиції; – падіння життєвого рівня населення; – знижений попит на робочу силу характеризується зростанням безробіття, скороченням тривалості 	<ul style="list-style-type: none"> – масове банкрутство підприємств; – зниження доходів, невиконання дивідендів, зниження ринкової ціни підприємства; – зниження обсягів виробництва до того часу, поки не буде встановлена рівновага попиту та пропозиції; – значне зниження прибутків підприємств; – зниження рівня прибутковості інвестицій; – невиконання зобов'язань перед партнерами – згорання діяльності; – перевиробництво з наступним падінням обсягів виробництва до мінімуму; – зменшення коефіцієнту використання виробничих потужностей; – зниження попиту на товари і виникнення надлишку їх пропонування; – зменшення обсягів оптової та роздрібною торгівлі; – зниження або уповільнення зростання товарних цін; – зниження платоспроможності партнерів; 	<p style="text-align: center;">Зона абсолютного дискомфорту /катастрофічний рівень ризику</p>

	<p>робочого тижня;</p> <ul style="list-style-type: none"> – падіння рівня заробітної плати, зменшення інших доходів, падіння товарних цін; – зниження платоспроможності населення ускладнює збут товарів. 	<ul style="list-style-type: none"> – брак грошових коштів для поточних платежів; – кредиторська заборгованість перевищує дебіторську; – збільшення незайнятих виробничих потужностей; – зростання нереалізованих товарних запасів. 	
Депресія (дно, застій)	<ul style="list-style-type: none"> – застійний стан економіки; – поступове поширення реанімаційних процесів, наростання позитивних тенденцій; – період пристосування господарської системи до нових умов економіки; – сповільнюється падіння ВВП; – призупинення інфляційних процесів; – обсяг інвестицій наближається до нуля; – відбувається стабілізація цін; – збільшення маси вільного грошового капіталу; – норма позичкового відсотка залишається на високому рівні; – національний продукт вже не зменшується, але більше не зростає; – відновлення господарських зв'язків; – зростає сукупний попит і умови до поживавлення виробництва і комерційної діяльності; – встановлення ринкової рівноваги товарів і послуг; – рівень безробіття залишається високим, але стабільним, при стабільній кількості робочих місць; – наявність великої маси вільного грошового капіталу. 	<ul style="list-style-type: none"> – стабілізація господарської діяльності на найнижчому рівні; – мінімальні обсяги прибутку; – несвоєчасне надходження грошей від надання послуг, поширення бартеру; – стабілізація виробництва на найнижчому рівні: відбувається просте відтворення; – наявність незавантажених потужностей та приміщень; – низька прибутковість інвестицій, відсутність нових інвестицій; – стабілізація і поступова реалізація товарних запасів: частину з них знищують, а частину реалізують за зниженими цінами; – початок відновлення господарських зв'язків; – становлення тактичних цілей: вихід на ринок і завоювання на ньому своєї частки, клієнтури (споживачів), формування репутації та іміджу. 	<p>Зона відносного дискомфорту / критичний рівень ризику</p>
Піднесення (поживавлення)	<ul style="list-style-type: none"> – починається економічний підйом, прискорюється економічне зростання; – поживавлення всіх економічних показників; – структурні зрушення у всіх економічних інститутах; – підвищення реальних доходів та платоспроможного попиту населення; – рівень цін може підвищуватись до такого рівня, поки не буде забезпечена повна зайнятість і виробництво не досягне максимальної потужності; – поступове збільшення ділової 	<ul style="list-style-type: none"> – відновлення прибутковості виробництва; – максимальні прибутки при зменшенні ризику вкладень; – диверсифікація діяльності; – оновлення основного капіталу; – активне введенням в дію нових підприємств і модернізація старих; – обсяг виробництва зростає високими темпами, виходячи за межі платоспроможного попиту; – прискорення росту на ринку збуту продукції на основі зміцнення позицій підприємства; 	<p>Зона абсолютного комфорту / допустимий рівень ризику</p>

<p>активності; – активізується комерційна діяльність, прискорюється обіг капіталу; – ставка позичкового відсотка падає до мінімального значення; – дохід і зайнятість знову починають зростати; – здійснюються масові інвестиції, що забезпечують розширене відтворення; – зростає попит на засоби праці і на саму працю, відповідно, збільшується заробітна плата; – відбувається розширення попиту на засоби виробництва та робочу силу; – збільшення значення НТП та нововведень, які прямо впливають на зміни в економічній кон'юнктурі, реструктуризацію економіки, ділову активність.</p>	<p>– розширення частки ринку шляхом конкурентної боротьби; – поживлення попиту; – відновлення інвестиції в нову інноваційну техніку; – серія технічних нововведень; – оновлення основного капіталу; – створення нових видів продукції. – вихід на ринок та завоювання ринкових позицій.</p>	
--	---	--

Джерело: узагальнено автором на основі [1], [2], [10]

За умов циклічного розвитку економіки підприємство повинно забезпечити стійке функціонування, при цьому даний процес необхідно розглядати у нерозривній єдності з поняттям економічної безпеки як такого стану господарюючого суб'єкта, при якому він при найбільш ефективному використанні внутрішнього потенціалу досягає цілей діяльності підприємства шляхом запобігання внутрішнім та зовнішнім загрозам.

На кожному етапі розвитку, функціональною ознакою економічної безпеки підприємства є його стійкість як міцність і надійність її елементів, вертикальних, горизонтальних та інших зв'язків усередині системи, здатність витримувати внутрішні і зовнішні навантаження, відновлювати усталений нормальний стан після раптового його порушення будь-яким зовнішнім або внутрішнім фактором [6].

Кожне підприємство, виходячи з особливостей своєї діяльності має здійснювати систематичний моніторинг за визначеною групою ризиків, що впливають на фінансово-економічні результати та конкурентоздатність. Отже, стратегія стійкого розвитку підприємства в умовах циклічного розвитку економіки повинна формуватися з урахуванням ризиків на кожному

етапі розвитку економіки. Ризики підприємства за сферою їх впливу на систему економічної безпеки підприємства слід поділяти на [14]:

- макроекономічні та політико-правові ризики: адміністративно-законодавчі, соціально-політичні, геополітичні експортно-імпортні, фіскально-монетарні;
- фінансові ризики: інвестиційні, інфляційні, валютні, депозитно-кредитні, процентні, емісійні;
- операційні та техніко-технологічні ризики: інноваційні, амортизаційні, транспортні, ресурсні, екологічні;
- кадрові ризики: організаційно-управлінські, професійні, соціально-психологічні, адаптаційні, морально-етичні та інтелектуальні;
- маркетингові ризики: конкурентні, збутові, ризики зміни споживчого попиту та пропозиції, інформаційно-комунікаційні, інтерфейсно-силові.

Важливість економічної безпеки зумовлюється наступними чинниками: підприємство буде забезпечене тривалим положенням на ринку і стабільністю фінансів при будь-якій циклічній ситуації в країні. Чим стійкіше підприємство, тим більша вірогідність того, що підприємство буде у змозі подолати ризики, хоч після цього варто очікувати порушення пропорцій і зв'язків між різними компонентами циклічної системи, що призведе до дестабілізації і є сигналом переходу підприємства від безпечного до небезпечного стану. В результаті, чим стійкіший розвиток, тим менше ймовірність загроз.

Висновки. Проведені дослідження дозволили отримати комплексне уявлення щодо особливостей функціонування підприємства в умовах циклічного розвитку економіки. Циклічні процеси впливають на формування умов розвитку підприємств і організацій України, які змушені адаптуватися шляхом систематизації, оцінки та аналізу змін, що відбуваються. Позиціонування підприємства в економічній системі передбачає визначення точки перетинання життєвого циклу підприємства, економіки та галузі. На

кожній фазі економічного циклу відбуваються зміни в економіці країни, що супроводжують зміни всередині підприємства і потребують подальшого детального вивчення та аналізу. Забезпечити стійкість на ринку за даних умов можливо при дослідженні економічної безпеки підприємства шляхом запобігання внутрішнім та зовнішнім загрозам: макроекономічні та політико-правові ризики, фінансові ризики, операційні та техніко-технологічні ризики, кадрові ризики, маркетингові ризики. Дослідження впливу чинника циклічності потрібне підприємству для стратегічного планування діяльності.

Список джерел:

1. Ареф'єв С. О. Врахування чинника циклічності у прийнятті стратегічних рішень на підприємствах сфери послуг // *Актуальні проблеми інноваційного розвитку кластерного підприємництва в Україні*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., Київ, 2017. С. 18-26.
2. Близнюк Т. П. Вплив циклічності розвитку економіки на інноваційну діяльність підприємства: монографія. Харків: ІНЖЕК, 2008. - 349 с.
3. Грінченко Р. В. Прояви циклічних коливань в економіці. *Ринкова економіка: сучасна теорія і практика управління*. 2016. Т. 15, № 1. С. 163-172. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/rectpu_2016_15_1_14 (дата звернення: 18.04.2019).
4. Кустріч Л. О. Стратегічне управління ресурсним потенціалом аграрних підприємств: автореф. дис...наук. ступеня канд. екон. наук: 08.00.04 / Одеська національна академія харчових технологій. Одеса, 2018. 40 с.
5. Коваленко В. В. Застосування діагностики в управлінні етапами життєвого циклу підприємства. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія : Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2017. Вип. 12 (1). С. 134-137. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuumevcg_2017_12%281%29__32 (дата звернення: 15.04.2019).
6. Марченко В. М. Економічна безпека підприємства за етапами життєвого циклу. *Економічний вісник НТУУ «КПІ»* : збірник наукових праць. 2016. № 13. С. 235–241. URL: <http://ev.fmm.kpi.ua/article/view/80126> (дата звернення: 14.04.2019).
7. Моголівець А. А. Теоретико-методичні аспекти антициклічного управління підприємним будівельним підприємством. *Управління розвитком складних систем*. 2017. Вип. 32. С. 139-145. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Urss_2017_32_22 (дата звернення: 16.04.2019).
8. Міністерство фінансів України. ВВП України : веб-сайт. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp/> (дата звернення: 10.04.2019).

9. Пелех, О. Б. Циклічність економічного розвитку і структурні зміни в економіці. *Причорноморські економічні студії*. 2018. Вип. 27, ч. 1. С. 85-89. URL: http://bses.in.ua/journals/2018/27_1_2018/19.pdf (дата звернення: 17.04.2019).

10. Примостка Л. О. Вплив економічних циклів на банківську діяльність. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Економіка»: науковий журнал. – Острог: Вид-во НУ«ОА», травень 2017. № 4(32). С. 175–180. URL: <https://ecj.oa.edu.ua/articles/2017/32/35.pdf> (дата звернення: 11.04.2019).

11. Савицька О. М. Результати комплексного аналізу та оцінювання стійкості промислового підприємства в умовах формування концепції стійкого розвитку та управління витратами. *Ефективна економіка*. 2016. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2016_1_31 (дата звернення: 15.04.2019).

12. Селюченко Н. Є, Масюк В. М. Взаємозв'язок між кризами та ризиками підприємства // *Вісник Національного університету "Львівська політехніка"*. Логістика. 2014. № 811. С. 331-339. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VNULPL_2014_811_52 (дата звернення: 16.04.2019).

13. Смірнова К. В., Богдан М. І. Економічний цикл та його сутність // *Вісник студентського наукового товариства ДонНУ*. 2016. Том 1. № 8. С. 199–203.

14. Сосновська О. О. Вплив ризиків на систему економічної безпеки підприємства в умовах циклічного розвитку економіки. *Збірник наукових праць «Проблеми системного підходу в економіці»*. 2018. № 4(66). С. 83-89. URL: http://psae-jrnl.nau.in.ua/journal/4_66_2018_ukr/13.pdf (дата звернення: 11.04.2019).

15. Сосновська О.О. Економічна безпека підприємства: сутність та ознаки забезпечення / О.О. Сосновська, М.О. Житар // *Облік і фінанси*, № 3 (81). – 2018. – С. 124-132.

16. Житар М. О. Аналіз методів оцінки рівня економічної безпеки підприємств / М.О. Житар, О.А. Сосновська // *Бізнес Інформ*. – 2019. – №1. – С. 21–26.

References

1. Aref'ev S. O. (2017), Vrahuvannya chinnika tsiklichnosti u priynyatti strategichnih rishen na pidpriemstvah sferi poslug [An account of factor of recurrence is in acceptance of strategic decisions on the enterprises of sphere of services]. *Aktualni problemi Innovatsiynogo rozvitku klasternogo pidpriemnitstva v Ukrayini: materialy Vseukr. nauk.-prakt. konf.* (, pp. 18-26. (in Ukrainian)

2. Bliznyuk T. P. (2008), Vpliv tsiklichnosti rozvitku ekonomiki na Innovatsiynu dlyalnost pidpriemstva: monografiya [Influence of cyclicity of economy development on innovation activity of enterprise]. Harkiv: INZhEK, 349 pp. (in Ukrainian)

3. GrInchenko R. V. (2016), Proyavi tsiklichnih kolivan v ekonomitsi [Manifestations of cyclic fluctuations in the economy]. *Rinkova ekonomika:*

suchasna teoriya i praktika upravlinnya. [Online], Tom 15, no 1, pp. 163-172, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/rectpu_2016_15_1_14 (accessed: 18.04.2019).

4. KustrIch L. O. (2018), *Strategichne upravlinnya resursnim potentsialom agrarnih pidpriemstv. : avtoref. dis. ... nauk. stupenya kand. ekon. nauk : 08.00.04 / Odeska natsionalna akademiya harchovih tehnologiy* [Strategic management of potential of agrarian enterprises. – Qualifying scientific work on the rights of manuscripts.]. Odesa, 40 pp.

5. Kovalenko V. V. (2017), *Zastosuvannya diagnostiki v upravlinni etapami zhitteвого tsiklu pidpriemstva* [Application of diagnostics is in the management of life cycle of enterprise the stages]. *Naukoviy visnik Uzhgorodskogo natsionalnogo universitetu. Seriya : Mizhnarodni ekonomichni vidnosini ta svitove gospodarstvo*. [Online], Tom 12 (1), pp. 134-137, available at: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuumevcg_2017_12\(1\)__32](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuumevcg_2017_12(1)__32) (accessed: 15.04.2019).

6. Marchenko V. M. (2016), *Ekonomichna bezpeka pidpriemstva za etapami zhitteвого tsiklu*. [Economic security for the enterprise lifecycle phases]. *Ekonomichniy visnik NTUU «KPI»: zbirnik naukovih prats*. [Online], no 13, pp. 235–241, available at: <http://ev.fmm.kpi.ua/article/view/80126> (accessed: 14.04.2019).

7. Mogolivets A. A. (2017), *Teoretiko-metodichni aspekti antitsiklichnogo upravlinnya pidryadnim budivelnim pidpriemstvom* [Theoretical and methodological aspects of anticyclic management by construction building enterprise]. *Upravlinnya rozvitkom skladnih system*. [Online], Tom. 32, pp. 139-145, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Urss_2017_32_22 (accessed: 16.04.2019).

8. The official site of Ministerstvo finansiv Ukrayini. VVP Ukrayini. [Online], available at: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp/> (accessed: 10.04.2019).

9. Peleh, O. B. (2018), *Tsiklichnist ekonomichnogo rozvitku i strukturni zmini v ekonomitsi* [Economic development cycling and economic structural changes]. *Prichornomorski ekonomichni studiyi*. [Online], Tom. 27, no. 1, pp. 85-89, available at: http://bses.in.ua/journals/2018/27_1_2018/19.pdf (accessed: 17.04.2017).

10. Primostka L. O. (2017), *Vpliv ekonomichnih tsikliv na bankivsku diyalnist*. [The impact economic cycles on banking]. *Naukovi zapiski Natsionalnogo universitetu «Ostrozka akademiya». Seriya «Ekonomika»: naukoviy zhurnal*. – Ostrog: Vid-vo NU «OA». [Online], no 4(32), pp. 175–180, available at: <https://ecj.oa.edu.ua/articles/2017/32/35.pdf> (accessed: 11.04.2017).

11. Savitska O. M. (2016), *Rezultati kompleksnogo analizu ta otsinyuvannya stiykosti promislivogo pidpriemstva v umovah formuvannya kontseptsiyi stiykogo rozvitku ta upravlinnya vitratami* [The results of complex analysis and evaluation of stability of an industrial enterprise within the formation of concept of sustainable development and costs management]. *Efektivna ekonomika*. [Online], no 1, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2016_1_31 (accessed: 18.04.2019).

15.04.2019).

12. Selyuchenko N. E., Masyuk V. M. (2014), Vzaemozv'yazok mizh krizami ta rizikami pidpriemstva [Relationship between the crisis and enterprise risk]. *Visnik Natsionalnogo universitetu "Lvivska politehnika". Logistika*. [Online], no 811, pp. 331-339, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VNULPL_2014_811_52 (accessed: 16.04.2019).

13. Smirnova K. V., Bogdan M. I. (2016), Ekonomichniy tsikl ta yogo sutnist [Economic cycle and its satisfaction] *Visnik studentskogo naukovogo tovaristva DonNU*, Tom 1, no 8, pp. 199–203. (in Ukrainian)

14. Sosnovska O. O. (2018), Vpliv rizikiv na sistemu ekonomichnoyi bezpeki pidpriemstva v umovah tsiklichnogo rozvitku ekonomiki [Influence of risks on the system of an enterprises economic safety in conditions of cyclic economic development] *Zbirnik naukovih prats «Problemi sistemnogo pidhodu v ekonomitsi»*. [Online], no 4(66), pp. 83-89, available at: http://psae-jrnl.nau.in.ua/journal/4_66_2018_ukr/13.pdf (accessed: 11.04.2019).

15. Sosnovska O.O. Ekonomichna bezpeka pidpriemstva: sutnist ta oznaky zabezpechennia / O.O. Sosnovska, M.O. Zhytar // *Oblik i finansy*, № 3 (81). – 2018. – S. 124-132.

16. Zhytar M. O. Analiz metodiv otsinky rivnia ekonomichnoi bezpeky pidpriemstv / M.O. Zhytar, O.A. Sosnovska // *Biznes Inform.* – 2019. – №1. – С. 21–26.

Сосновська Ольга Олександрівна (ORCID: 0000-0002-2177-0691) – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів та економіки Київського університету імені Бориса Грінченка (м. Київ).

Деденко Людмила Валеріївна – здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти кафедри фінансів та економіки Київського університету імені Бориса Грінченка (м. Київ).